

Madecki, Roman

Nový slovník česko-polských homonym

Opera Slavica. 1994, vol. 4, iss. 2, pp. 63-65

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116810>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ма, аналізуючи історичні джерела наших знань про далеке минуле, варто було б зупинитися на історії так званої "Влесової книги", інтерес до якої час від часу спалахує серед науковців і дилетантів, і дати їй свою оцінку, бо хоч більшість слов'янських учених вважає її фальшивкою, останнім часом спостерігаються настирливі спроби "реабілітувати" її і ввести в науковий обіг як достовірне джерело. Автор рецензованої монографії, очевидно, свідомо оминув і працю Михайла Красуського "Древность малороссийского языка", вперше опубліковану наприкінці минулого століття в Одесі, а в наш час передруковану в часописі "Індо-Європа" і в перекладі українською мовою у часописі "Дніпро" (1991 р., № 10). У ній М. Красуський, зокрема, твердить, що "малоросійська мова не тільки старша від усіх слов'янських, не виключаючи так званої старослов'янської, але й від санскриту, грецької, латинської та інших мов". Хоч наївність і недостатня компетентність М. Красуського, вся аргументація якого взята з арсеналу не лінгвістики, а так званої народної етимології з погляду сучасного рівня лінгвістичних знань самоочевидна, саме на його працю нині покликаються численні прихильники ідеї про багатотисячну

історію української мови. То ж Г. Півтораку варто було б згадати про М. Красуського та його статтю і дати їй відповідну наукову оцінку.

Хоч загальновідомо, що специфіка кожної мови поряд з фонетичними та граматичними особливостями визначається також і лексичною системою, про специфічну протоукраїнську лексику в давньоруських пам'ятках у монографії Г. Півторака сказано стисло і якимось побіжно. Характеризуючи особливості південноруських (ранніх українських) діалектів на лексичному рівні, автор міг би навести значно повніший список регіональної лексики, що згодом увійшла в лексичний фонд української мови. Добре знаючи можливості Г. Півторака, можна припустити єдине - задалегідь обумовлений аркушат.

Відзначені недоліки й побажання, без сумніву, не знижують загального високого наукового рівня й практичного значення рецензованої монографії. Написана кваліфіковано, жваво, цікаво й неупереджено, вона дає відповіді на багато сучасних актуальних питань у галузі українського етно- і глотогенезу й задовольнить допитливість найширшого кола читачів, а для студентів - майбутніх істориків та філологів - вона стане настільним посібником.

Г. М. Миронова (Київ)

Nový slovník česko-polských homonym

Szatek, M., Nečas, J.: Česko-polska homonimia. Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Poznań 1993.

Polák Marek Szatek a Čech Jiří Nečas spolu vytvořili autorskou dvojici, aby sepsali dílo, jež by obohatilo obzor lingvis-

tické literatury věnované problematice dvou geneticky příbuzných jazyků. Typickým příkladem takové dvojice jazyků jsou

čeština a polština, jazyky dvou západo-slovanských národů, které vedle sebe žijí již celých tisíc let a v jejichž historii i kultuře můžeme najít řadu styčných bodů. Chceme-li upozornit na některé společné rysy a zároveň také poukázat na existující rozdíly, které jsou odrazem poněkud odlišného společenského vývoje v obou zemích, pak nejvhodnějším materiálem pro studie tohoto typu je bezesporu jazyk.

Naši polonisté a stejně tak i polští bohemisté dobře vědí, že na uživatele dvou blízce příbuzných jazyků číhají četné jazykové interference. V polštině a češtině totiž existuje velké množství slov, která sice stejně nebo podobně znějí, avšak jejich význam se v obou jazycích diametrálně liší: *bezcenný* x *bezcenny* (velmi cenný, drahocenný), *čerstvý* x *czerstwy* (suchý, tvrdý - o pečivu) *křeslo* x *krzesło* (židle), *nepřítomný* x *nieprzytomny* (v bezvědomí), *puška* x *puszka* (konzerva), *stav* x *staw* (rybník), *zákon* x *zakon* (řeholní řád). Takové výrazy bývají často označovány jako zrádná slova nebo falešní přátelé překladatelů. Mezijazyková homonymie se pak nevyplácí zejména těm, kteří přespříliš spoléhají na podobnost češtiny a polštiny.

V průběhu staletí na sebe čeština a polština vzájemně působily. Často docházelo k pronikání výrazových prostředků z jednoho jazyka do druhého. V dnešní polštině můžeme objevit některé staré bohemismy nebo slova přejatá z jiných jazyků právě prostřednictvím češtiny (*puzdro*, *pytel*, *jedwab*, *władza*, *kościół*, *anioł*, *msza*). Značný vliv češtiny na polštinu v době renesance, tj. v době Reje a Kochanovského, se odrazil i v tehdejší polské literatuře. Většina bohemismů, které se v tomto období v polštině hojně objevovaly, však nevěšla natrvalo do polské slovní zásoby. I v češtině lze nalézt slova pol-

ského původu, která k nám pronikala např. v době národního obrození (*lodyha* z pol. *łodyga*, *zdroj* z pol. *źródło*, *křeslit* z pol. *kreślić* nebo *časovat* z pol. *czestować*). Velké množství česko-polských homonym je pak společným dědictvím z dob praslovanské jazykové historie.

I když bychom u většiny česko-polských homonym vysledovali jejich společný původ a následný sémantický nebo stylový posun v jednom z jazyků, musíme při ryzě praktickém zaměření recenzované publikace konstatovat, že dnešního průměrného překladatele či uživatele cizího jazyka příliš nezajímají etymologické souvislosti, jako spíše samotný fakt existence tzv. zrádných slov. Každý uživatel blízkého cizího jazyka proto s chutí sáhne po publikaci věnované mezijazykovým interferencím, které často narušují proces komunikace.

Česko-polska homonimia je zpracována ve formě slovníku a zaměřuje se hlavně na lexikální jednotky, které se vyskytují v současném spisovném českém a polském jazyce. Recenzovaná publikace v sobě spojuje hned několik funkcí. Je totiž zároveň slovníkem překladovým i výkladovým, protože u každého hesla uvádí krátké vysvětlení jeho významu, a v neposlední řadě poučí čtenáře pomocí několika vhodných slovních spojení nebo vět rovněž o zrádnosti, která vyplývá z odlišné kombinatoriky slov. Zkušený překladatel by měl vědět, že největší zálužností např. ve dvojicích slov *silný* - *silny*, *večeře* - *wieczera* je právě jejich odlišná kolokace. Českým spojením *silná káva*, *silný jed*, *silný muž*, *silný stát* totiž v polštině odpovídají spojení *mocna kawa*, *mocna trucizna*, *silny mężczyzna*, *potężne państwo*. Pro výraz *wieczera* pak platí, že se dnes používá pouze ve spojeních s náboženským významem - *ostatnia wieczerza*, *wieczera wigilijna* (poslední večeře Páně, štedrovečerní

večeře). Ve všech ostatních případech odpovídá českému slovu *večeře* polské *kolacja*.

Do slovníku jsou však zařazena pouze slova, která jsou v obou jazycích zcela formálně (zvukově nebo graficky) shodná, eventuálně jen částečně obměněná, a která mají úplně jiný význam. Vyřazeny jsou tedy výrazy polysémní, jejichž některé významy se mohou v češtině a polštině shodovat, např. *množit* - *mnożyć* (mat. násobit, množit). Do slovníku nebyly dále zařazeny výrazy, které mají v obou jazycích týž význam, avšak liší se stylově, např. české hovorové - *fabrika*, *muzika* a polské spisovné - *fabryka*, *muzyka*.

Slovník mezijazykových homonym takového rozsahu nemá v české ani polské jazykovědné literatuře zatím obdoby, i když se nejedná o práci průkopnickou. V Polsku je však Szalkova a Nečasova publikace první prací svého druhu vůbec. V této souvislosti je nutné připomenout u nás v roce 1992 vydanou knihu olomouckého bohemisty a polonisty prof. Edvarda Lotka *Zrádná slova* v polštině a češtině, která byla rovněž věnována problematice mezijazykové homonymie. Na rozdíl od Szalkovy a Nečasovy práce, která je praktickou příručkou pro uživatele češtiny a polštiny a také pomůckou pro

studenty bohemistiky a polonistiky, obsahují Lotkova *Zrádná slova* kromě slovníku obsáhlé a všestranné vědecké poučení o jevu mezijazykové homonymie i poučení o mezijazykových interferencích, které vyplývají ze stylové, mluvnické, výslovnostní a slovtvorné odlišnosti slov v obou srovnávaných jazycích i z jejich odlišné kolokace. Publikaci autorů Szalka a Nečase, která má v podtitulu výraz *slovník*, však nemůžeme v žádném případě vyčítat, že se blíže nezabývá podstatou jevu mezijazykové homonymie. Cílem slovníku samozřejmě není podat obsáhlé a vyčerpávající poučení o nějakém jazykovém jevu.

Czesko-polska homonimia je tedy veskrze praktickou a potřebnou pomůckou pro překladatele, tlumočníka, filologa i studenta, je prací, která chce upozornit na nebezpečí interferencí v češtině a polštině. Její použití v překladatelské i didaktické praxi může výrazně přispět k prohloubení znalosti cizího jazyka a také ke zkvalitnění promluv v tomto jazyce. Závěrem je pak třeba vyzvednout fakt, že se na tvorbě slovníku česko - polských homonym podíleli dva rodilí mluvčí. Spolupráce Čecha a Poláka při zrodu tohoto slovníku je tedy cennou devizou a zároveň i zárukou kvality.

Roman Madecki

Základní kurs polského jazyka pro Čechy

Pösingerová, K., Seretny, A.: Czy Czechów jest Trzech? Učebnice polského jazyka pro Čechy. Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1992.

V letošním roce se našim polonistům a jejich studentům dostává do rukou zcela nová učebnice polského jazyka pro Čechy, tedy práce, kterou netrpělivě očekávala

celá česká polonistika. Nový učební text je výsledkem spolupráce dvou nejstarších středoevropských univerzit, Univerzity Karlovy v Praze a Jagielloňské univerzity